

AMINA ŠEHOVIĆ, MA

Independent researcher

Nezavisni istraživač

Original research article / Izvorni naučni rad

UDK/UDC 929 Aleksandar Veliki

DOI: 10.54524.2490-3930.2023.59

Primljen / Received: 2. 6. 2022.

Prihvaćen / Accepted: 5. 6. 2023.

Aleksandar Veliki, “sin boga Amona”: Aleksandrov boravak i nasljeđe u Egiptu, s posebnim osvrtom na “razgovor sa Amonom”

Apstrakt: Aleksandar Veliki, jedan od najvećih vladara koje je svijet ikada vidio, u svojim osvajanjima, između ostalog, stigao je i do Egipta. Fokus ovog rada je na utjecaju koji je Egipat imao na Aleksandra Velikog i utjecaju koji je Aleksandar imao na Egipat. Posebna pažnja se obratila na pisanja različitih historijskih izvora o Aleksandrovom boravku u Egiptu. Boravak u Egiptu izvršio je bitan utjecaj na Aleksandra – ova zemlja je utjecala na to da se Aleksandar izgubi u svojim željama. Jedno od velikih pitanja kojim se rad bavi jeste da li je Aleksandar stvarno vjerovao u to da je sin boga Amona/Zeusa!? Za Egipćane, Aleksandar je bio prihvatljiv vladar. Za Aleksandra, Egipat je bio slika onoga što želi biti, kakav odnos želi imati sa ljudima. Za čovjeka koji nije gubio bitke, čovjeka koji je prešao veliki put da se pokloni Amonu, put kroz pustinju i stigao tamo uprkos teškoćama, čovjeka koji je došao u zemlju koju je osvojio i dobio tretman ne osvajača nego osloboditelja, možda nije bilo teško povjerovati da je nešto više od samog vladara. Novi vladar prema Egipćanima nije bio okrutan. Bio im je prijatelj. Zato su ga prihvatili i prihvatili su one, koji su poslije njega došli, kao svoje. Aleksandrija u Egiptu, ono što smatraju jednim od najvećih dostignuća Aleksandrovih osvajanja, bila je nešto novo, središte helenističke kulture, daleko od Helade. Pored navedenih tema koje se bave Aleksandrovim boravkom u Egiptu, u radu je pažnja posvećena i Aleksandrovom nasljeđu u Egiptu i tome kako se njegovo tijelo našlo u Aleksandriji. Cilj rada je sagledati Aleksandrov boravak u Egiptu. Dobar dio rada sagledan je kroz prizmu Aleksandrovog boravka u hramu boga Amona. Razlog za to je utjecaj koji je taj “razgovor sa Amonom” imao na ovog velikog vladara, ali i to što je kroz putovanje do hrama Aleksandar želio pokazati Egipćanima kakav vladar će biti.

Ključne riječi: Aleksandar Veliki, Egipat, Amon, božanstvo, Aleksandrija, Ptolemejevići, hram, Perzijsko carstvo, Makedonija, Grčka

Abstract: Alexander the Great, one of the greatest rulers the world has ever seen, in his conquests, among other things, reached Egypt. The focus of this paper is on the influence that Egypt had on Alexander the Great and the influence that Alexander had on Egypt. Particular attention was paid to the writings of various historical sources about Alexander's stay in Egypt. The Egyptian aspect of Alexander's life is very important. This country influenced Alexander to get lost in his desires. One of the big questions the paper deals with is whether Alexander really believed that he was the son of the god Amon / Zeus. For the Egyptians, Alexander was the savior. For Alexander, Egypt was a picture of what he wanted to be, and what kind of relationship he wanted to have with people. For a man who did not lose battles, a man who crossed a great path to worship Amon, a man who came to the land he conquered and received treatment, not like a conqueror but a liberator it may not have been hard to believe that he was something more than a ruler himself. For Egypt, the new ruler was not cruel to them. He was their friend. So they accepted him and accepted those who came after him as their own. Alexandria in Egypt, what is considered one of the greatest achievements of Alexander's conquests, was something new – the center of Hellenistic culture, far from Hellas. In addition to the topics mentioned in the paper, attention is paid to Alexander's legacy in Egypt and his body in Alexandria as well. The aim of the paper is to review Alexander's stay in Egypt. A good part of the work is seen through the prism of Alexander's stay in the temple of the god Amon. The reason for this is the influence that "conversation with Amon" had on this great ruler, but also the fact that through the journey to the temple, Alexander wanted to show the Egyptians what kind of ruler he would be.

Keywords: Alexander the Great, Egypt, Amon, deity, Alexandria, Ptolemy, temple, Persian Empire, Macedonia, Greece

Izvori

Mnoštvo je izvora koji govore o Aleksandru Velikom, kao i o Egiptu. Ovaj rad u fokusu ima ne Egipat kao takav (koji je samo po sebi fascinantna država), već boravak jednog od najvećih vladara svijeta u Egiptu. Iz tog razloga, većina korištenih izvora su zapravo grčko-rimski izvori. Svakako da su ovi izvori nekada predstavljali sliku svijeta u kojem su njihove države centar svijeta i da u dobrom dijelu nisu objektivni. Ipak, oni daju najviše podataka o životu i djelu Aleksandra Velikog i njihovom analizom dolazi se do mogućih slika o ovom velikom vladaru. Izvori nisu nastajali izolovani od svih drugih događaja u tadašnjem svijetu, već su na njih utjecali različiti faktori. Tako se njihovo tumačenje uvijek treba uzimati "sa zrnom soli".

Kratka biografija – ko je bio Aleksandar Veliki?

Aleksandar Makedonski ili Aleksandar Veliki bio je jedan od najvećih vladara koje je svijet vidio. Stoljećima je nadahnjivao historičare da o njemu raspravljaju, pisce da o njemu pišu... – tako, nastajale su priče o ovome velikom čovjeku, a u njemu su se preplitali mit i stvarnost. Rođen je kao sin makedonskog kralja, Filipa II, 356. godine p. n. e. u Peli, a umro je 323. godine p. n. e. u Babilonu kao sin Zeusa Amona, vladar najvećeg dijela poznatog svijeta koji je ležao istočno i južno od Grčke.¹ Po ocu bio je pripadnik dinastije Argeada.² Majka mu je bila epirska princeza Olimpijada, kćerka kralja Neptolomeusa I.³ Kada je Aleksandru bilo trinaest godina dobio je za učitelja Aristotela.⁴ Već sa šesnaest godina otac ga je imenovao regentom Makedonije.⁵ Veza između argeadskog kralja i vojske bila je od ključnog značaja za uspjeh, te se Aleksandar pored kraljevske titule u izvorima pominje i kao general.⁶

Na vlast je došao nakon što je njegov otac ubijen, 336. godine p. n. e. Tada dvadesetogodišnji Aleksandar imao je velike ciljeve za ostvariti. Vladao je trinaest godina a od njih je jedanaest proveo daleko od svoje zemlje, stvorio je novi svijet koji je predstavljao kulturnu promjenu na Bliskom Istoku.⁷ Sa kraljevstvom je od oca naslijedio i sve neprijatelje.⁸ Da bi krenuo na Istok, prvo je trebao srediti svoju situaciju u Grčkoj i pokazati neprijateljima u Evropi da nije slab kralj kojeg je lako poraziti, što je trajalo dvije godine.⁹ Gušio je manje pobune, pobunile su se i Teba i Atena. One su podcijenile mladog kralja.¹⁰

Za kratko vrijeme koliko je živio i vladao, od svoje dvadesete godine do smrti u trideset trećoj godini života Aleksandar je osvojio Perzijsko carstvo – Malu Aziju, Egipat, Siriju.¹¹ Promijenio je historiju i tako što je uveo grčku kulturu u Egipat i Aziju – započeo je proces helenizacije, koji će biti nastavljen tokom dugog niza godina. Aleksandar je, pored toga što je bio jedan od najvećih vladara i vojskovođa svih vremena, imao i odlučnost i harizmu zbog kojih su ga ljudi pratili, pa čak i na kraju, kada nije više bio potpuno čistog razuma.

¹ Stoneman 1997, 1.

² Thomas 2007, 55.

³ Renault 2001, 28.

⁴ Cantor 2007, 36.

⁵ Skelton, Dell 2009, 10.

⁶ Thomas 2007, 59.

⁷ Stoneman 1997, 1.

⁸ Plut. *Alex.* 2. 1.

⁹ Skelton, Dell 2009, 2.

¹⁰ Tappan 1908, 107.

¹¹ Skelton, Dell 2009, 8.

Njegove pobjede počele su odmah – riješivši najveće probleme u Grčkoj krenuo je u osvajanje u to vrijeme najvećeg carstva i drevnog grčkog neprijatelja – Perzije.¹² Pored toga što je osvojio moćno Perzijsko carstvo, Aleksandar Makedonski je izgradio i novo veliko carstvo koje se prostiralo daleko na istok do Indije.¹³ Zahvaljujući svemu tome, poznat je kao jedan od najvećih vladara i generala u historiji.

Pohod protiv Perzijskog carstva, do dolaska u Egipat

Aleksandar Veliki je započeo velika osvajanja. Kada je učvrstio svoju vladavinu u Makedoniji, morao je to uraditi i van nje, u ostatku Grčke, a u proljeće 335. godine p. n. e. okrenuo se protiv Tribala i porazio je koaliciju ilirskih naroda.¹⁴ Glavni plan bio je osvojiti Istok. Tu se konfrontirao sa perzijskim vladarom Darijem III.¹⁵ Smirivši i situaciju u Tebi i Ateni u jesen 335. godine p. n. e. Aleksandar se vratio u Makedoniju da se pripremi za invaziju na Perziju.

A koliko je, zapravo, bilo to veliko carstvo koje je Aleksandar želio osvojiti? Kada je Aleksandar rođen, Perzijsko carstvo bilo je najjače carstvo na zemlji, koje je trajalo od oko 550. do 330. godine p. n. e. Protezalo se do centralne Azije, istočno i zapadno je zahvatalo Egipat i dijelove Libije.¹⁶ Perzija je bila najveća prijateljska staroj Grčkoj, njen tradicionalni neprijatelj. Ipak za oko četiri godine Aleksandar je uspio pobijediti perzijskog vladara i zauzeti teritorije ovog velikog carstva. Godine 334 p. n. e. krenuo je iz Makedonije, za dvadeset dana došao je do Helesponta, posjetio Troju.¹⁷ Između 334. i 331. godine dobio je mnogo bitaka protiv Perzijanaca, prva je bila na rijeci Granik. Do 333. godine p. n. e. došao je do obale Sirije.¹⁸ Odlučna pobjeda bila je Bitka kod Ise 333. godine p. n. e. gdje je Aleksandar pobijedio mnogo veću perzijsku armiju, što je prisilio perzijskog cara Darija III na bijeg.¹⁹ Istovremeno, Aleksandar je odlučio da krene na Egipat.²⁰

O izvanrednom vojničkom talentu Aleksandra Makedonskog govori to što poslije pobjede kod Ise nije krenuo u unutrašnjost Azije za Darijem. Imajući stalno na umu premoć perzijske flote, on je nastavio sa sistematskim čišćenjem obala od Perzijanaca.²¹

¹² Skelton, Dell 2009, 8.

¹³ Escoffey 2012, 6.

¹⁴ Tarn 1979, 4, 5, 6.

¹⁵ Kreissig 1987, 5.

¹⁶ Escoffey 2012, 6.

¹⁷ Skelton, Dell 2009, 21.

¹⁸ Skelton, Dell 2009, 21.

¹⁹ Escoffey 2012, 6.

²⁰ Novak 1967, 223.

²¹ Papazoglu 2010, 100.

U Fenikiji su mu se predali gradovi Sidon i Biblos.²² Grad Tir pružio mu je očajnički otpor, što je rezultiralo višemjesečnom opsadom, dok su se ostali gradovi predavali bez borbe.²³

Gaza je također zadavala Aleksandru problem i potrajalo je dok ju je osvojio.²⁴ Grad je mogao služiti kao vojni čuvar i kao tvrđava pristupa Egiptu, pa je bio strateški bitan.²⁵ Nakon osvajanja Gaze, koje je uslijedilo nakon dvomjesečne opsade²⁶ moglo se očekivati da će krenuti u unutrašnjost Azije u susret Dariju.²⁷ No, dobro promišljen plan odvajanja Perzijanaca i Grka nije mogao biti ostvaren dok se Egipat nalazi u perzijskim rukama.²⁸

Perzijsko carstvo bilo je poznato po svojoj raskoši, a način života perzijskih vladara razlikovao se od načina vladanja Grka. Grci su prilično neblagonaklono gledali na sve to, posebno na klanjanje vladaru kao božanstvu – proskinezu. Stoga ne čudi što nisu bili oduševljeni utjecajem koji je način života u Perzijskom carstvu imao na Aleksandra Velikog. Perzija i općenito Istok ostavili su velikog traga na Aleksandra. Gledanje na njega kao na božanstvo, proskineza i orijentalizacija utjecali su na to da on nije više bio ona osoba koju su Grci, koji su ga pratili, poznavali kada je otišao u osvajanje Perzije. Grci su to vidjeli i nije im se svidjelo.

Aleksandar i Egipat

Egipat pod Perzijancima i dolazak Aleksandra

Egipat je bio bogata država koju su Perzijanci željeli dugo. Osvojen je u dva navrata od Ahemenida.²⁹ Godine 525. p. n. e. perzijska vojska pod Kambizom II prešla je istočnu granicu i Egipat je postao perzijska provincija.³⁰ Ova vladavina trajala je do 404. godine p. n. e. Između prvog i drugog perzijskog perioda Egipat je uspio 404. godine p. n. e. povratiti samostalnost pod 28. dinastijom, dok ga Artakserks III nije ponovo osvojio 343. godine.³¹ Potpuna ponovna kontrola uspostavljena je do 341. godine.³² On je uklonio faraona Nektaneba II.³³

²² Skelton, Dell 2009, 25.

²³ Papazoglu 2010, 100.

²⁴ Green 1996, 7.

²⁵ Green 1996, 7.

²⁶ Diod. Sic. 17. 48. 7.

²⁷ Bosworth 1988, 68.

²⁸ Papazoglu 2010, 100.

²⁹ Fournet 2012, 5192.

³⁰ Steindorff, Seele 1963, 272.

³¹ Shaw 2003, 382.

³² Shaw 2003, 382.

³³ Diod. Sic. 17. 49. 2.

Kako to navode grčki izvori, Perzijanci su među Egipćanima bili omraženi.³⁴ Vrhunac u skrnavljenju svetinja bilo je ubistvo svetog bika Apisa.³⁵ Ipak, Perzijanci su u početku pokušali uspostaviti koliko-toliko dobar odnos sa Egipćanima, a pobune protiv strane vlasti bile su uobičajne. Uprkos Herodotovim navodima, postoje dokazi da je Kambiz pokušavao vladati kao pravi egipatski faraon.³⁶

S druge strane, i Grci su bili fascinirani Egiptom, s obzirom na to da je Egipat bio počašćen dobrim geografskim položajem. Egipćani su bili pod Ahemenidima skoro dva stoljeća prije Aleksandra i bili su spremni da se riješe perzijske vlasti.³⁷

Grci su još od petog stoljeća p. n. e. stalno pokušavali podupirati egipatska nastojanja da se oslobode Ahemenidskog kraljevstva – razlog za to je bio u manjoj mjeri da pomognu Egipćanima, a ustvari da naškode Perzijancima.³⁸ Makedoncima je ovaj tradicionalni ratni savez dobro došao jer je Aleksandar dočekan kao osloboditelj.³⁹ Kada je Aleksandar osvojio Egipat 332. godine p. n. e. kao dio svoje misije osvajanja Perzije bio je još jedan u nizu Grka koji su dugo bili očarani egipatskom kulturom.⁴⁰ Najveći razlog te opčinjenosti za Grke bila je egipatska religija i vjerovanje u pravi život nakon smrti.⁴¹

Nakon što je osvojio Gazu Aleksandar je sa armijom marširao u Egipat i osigurao priznanje u svim njegovim gradovima bez napada.⁴² Sedmi dan marširanja od Gaze Aleksandar Makedonski je stigao do Peluzija u Donjem Egiptu, njegova flota je također poslana u Fenikiju i Egipat i kada je on stigao kopnenim putem saznao je da su njegovi brodovi već usidreni u Peluziju.⁴³ Sve što je Aleksandar znao o Egiptu znao je zahvaljujući pisanju Herodota o ovoj zemlji.⁴⁴

³⁴ Papazoglu 2010, 100. Danas postoje različita tumačenja da li je Perzijska vlast u Egiptu stvarno bila ovakva, tako da su moguće i različite interpretacije događaja, no ipak postoji dovoljno dokaza da Egipćani nisu bili oduševljeni Perzijskom vlašću i da su sa mnogo više naklonosti dočekali Aleksandra.

³⁵ *Kad su svećenici doveli Apisa, Kambiz je, obuzet bezumljem, izvukao mač, te je htio udariti njime Apisa u trbuh no pogodio ga je u bedro; nasmijao se i rekao svećenicima: "Vi glupani, zar su takvi bogovi, od krvi i mesa i osjetljivi na oružje od željeza? Taj je bog doista dostojan Egipćana; a vi se meni nećete nekažnjeno podsmijavati!" Pošto je to rekao, naredio je onima koji su za to bili zaduženi da išibaju svećenike, a da ubiju koga bi god drugog Egipćanina uhvatili da sudjeluje u svetkovinama. Tako je svetkovina za Egipćane bila završena, svećenici su bili kažnjeni, a Apis ranjen u bedro izdahnuo je u svetištu gdje su ga položili...* Herodot, *Histories*, 29.

³⁶ Tomorad 2016, 124.

³⁷ O'Brien 1994, 177.

³⁸ Kreissig 1987, 39.

³⁹ Bosworth 1988, 69.

⁴⁰ Greuel 2014, 21.

⁴¹ Greuel 2014, 21. Naravno, nisu svi Grci bili opčinjeni Egipćanima, za neke su oni bili barbari.

⁴² Diod. Sic. 17. 49. 2.

⁴³ Arr. An. 3, 1.

⁴⁴ Freeman 2011, 90.

Perzijanci nisu čekali Aleksandrov napad.⁴⁵ Kada je Mazak, perzijski satrap Egipta, kojeg je postavio Darije, utvrdio kako je bitka kod Ise završila, da je Darije pobjegao, da su Fenikija, Sirija i većina Arabije već Aleksandrovi i da nema perzijske snage sa kojom bi mogao ponuditi otpor, primio je Aleksandra u gradove i zemlju prijateljski.⁴⁶ Mazak je, kako prenosi Kurcije Ruf, predao Aleksandru 800 talenata i svu perzijsku kraljevsku pokretnu imovinu.⁴⁷

Aleksandar Veliki uveo je garnizon u Peluzij i naredio ljudima na brodovima da plove rijekom do Memfisa.⁴⁸ Nakon sedmicu dana putovanja obalom Nila, došao je do Heliopolisa, grada koji je dugo bio centar egipatske kulture i učenja.⁴⁹ Odatle je krenuo u Memfis koji se nalazio južno od Heliopolisa i bio udaljen samo jedan dan marširanja.⁵⁰ Stigao je do grada kroz pustinju nakon što je zaposjeo sva mjesta koja su mu bila na putu, a dobrovoljno su mu se predala.⁵¹

Kada je došao u Memfis, podnio je žrtvu Apisu i drugim bogovima, te proslavio muzička i gimnastička takmičenja.⁵² Memfis je bio najvažniji centar Egipta. Prema djelu *Historia Alexandri Magni (Aleksandrida)*⁵³ Aleksandar je u Egiptu dočekan kao faraon, nasljednik posljednjeg izvorno egipatskog faraona Nektaneba te je i okrunjen kao faraon.⁵⁴ Cijeli Egipat je bio pod vlašću Aleksandra do jeseni 332. godine p. n. e.⁵⁵ Aleksandar je bez borbe zazuzeo nilsku dolinu.⁵⁶

U svakom slučaju, Egipćani su bili sretni zbog Aleksandrovog dolaska, na njega su gledali kao na prijateljsku figuru. Aleksandar se potrudio da se Egipćanima predstavi kao prijatelj i dobar vladar, a ne osvajač – nije htio da njegova vladavina bude kao perzijska.⁵⁷ Vjerovatno je da su to Egipćani prihvatili sa velikim zadovoljstvom,

⁴⁵ Curt. 4. 7. 27.

⁴⁶ Arr. An. 3. 1.

⁴⁷ Curt. 4. 7. 27.

⁴⁸ Arr. An. 3. 1.

⁴⁹ Freeman 2011, 91.

⁵⁰ Freeman 2011, 91.

⁵¹ Arr. An. 3. 1.

⁵² Arr. An. 3. 1.

⁵³ Postoje različite verzije ovog djela. U suštini to je roman o Aleksandru Velikom koji je velikim dijelom zasnovan na fikciji, iako ima i historijski tačnih dijelova. Historičari ga znaju citirati u svojim radovima, obzirom da daje neke zanimljive podatke. Neki izvori pripisivali su ovo djelo Kalistenu, ali kako to nije moguće nepoznati autor nekada se naziva Pseudo-Kalisten. Stoneman 1997, 4.

⁵⁴ Green 1996, 8.

⁵⁵ Thompson 2003, 106.

⁵⁶ Novak 1967, 223.

⁵⁷ Novak 1967, 223.

a kada je počeo da popravlja hramove u Karnaku i Luksoru, njihova se naklonost još više povećala.⁵⁸

S druge strane i Aleksandrova vojska je uživala u Egiptu: priređeni su mnogi festivali (i grčki i egipatski), a inženjere je zabavljalo planiranje gradnje Aleksandrije. Vojska je, kada je krenula dalje iz Egipta, bila veoma zadovoljna i spremna na nove aktivnosti.⁵⁹ Odlaskom u Egipat i njegovim osvajanjem (ili oslobođenjem) bile su zadovoljne sve strane: i Aleksandar i njegova vojska i Egipćani.

Posjeta hramu Amona: putovanje do hrama

Izvori nisu jedinstveni oko toga da li je Aleksandar Makedonski prvo posjetio hram Amona, a zatim počeo osnivanje Aleksandrije ili je prvo našao mjesto i počeo izgradnju Aleksandrije, a onda otišao u Amonov hram.⁶⁰ U ovom radu prvo je stavljen naslov posjeta hramu Amona, a zatim izgradnja Aleksandrije, no nije sigurno šta se od to dvoje desilo prvo. Bilo kako bilo, Aleksandar je i posjetio hram Amona i izgradio Aleksandriju.

Više je varijanti objašnjeno zašto je Aleksandar Veliki išao u hram Amona, ali su ona, u osnovi, slična. Tako Kurcije Ruf kaže da je žurio da se predstavi Jupiteru (zapravo Zeusu, ali Ruf koristi naziv Jupiter), za kojeg je vjerovao da mu je otac, nezadovoljan svojim smrtnim porijeklom ili je barem želio da drugi u to vjeruju.⁶¹ Arijan kaže da je želio posjetiti ovo božanstvo dijelom da se konsultuje sa njim jer je rečeno da su Amonovo proročište konsultovali Perzej i Heraklo, koje je Aleksandar smatrao svojim precima, a njih su legende povezivale sa Zeusom, koji se opet identifikuje sa Amonom.⁶² Justin smatra da je išao da pita o svom ocu i budućnosti svoje vladavine, on piše kako je Olimpijada Aleksandru povjerila tajnu njegovog začeca – da nije Filipov sin, već Amonov, da ga je začela sa velikom zmijom.⁶³ Također, razlog je mogao biti i to što je htio pokazati Egipćanima kako poštuje njihova božanstva, ali i to što su Grci cijenili Amona, jer su ga, kao što je već rečeno, identifikovali sa Zeusom.⁶⁴

Dakle, bez obzira na različite interpretacije, izvori se uglavnom slažu oko toga da je jedan od razloga posjete bio da Aleksandar rasvijetli svoje porijeklo ili barem

⁵⁸ Novak 1967, 223.

⁵⁹ Novak 1967, 223.

⁶⁰ Kurcije Ruf, Diodor, Justin stavljaju osnivanje Aleksandrije nakon ove posjete. Plutarh i Arijan stavljaju posjetu nakon osnivanja Aleksandrije. U Aleksandridi stoji da je Aleksandar posjetio Amonov hram da bi mu bog rekao gdje da izgradi grad.

⁶¹ Curt. 4. 7. 29.

⁶² Arr. An. 3. 3.

⁶³ Just. Epit. 11. 23.

⁶⁴ Kressig 1987, 40.

druge ubijedi u to i da sazna nešto više o budućnosti svoje vladavine. Put do Amovnog hrama, koji se nalazio u oazi Siwah u Libijskoj pustinji, zapadno od Egipta, bio je izuzetno težak, posebno za stranca.⁶⁵ Trebalo je preći 300 kilometara. Aleksandru su predstavljene sve opasnosti, ali njega nije bilo lako zastrašiti.⁶⁶

On je sa svojom pratnjom putovao pustinjom.⁶⁷ Putovanje je bilo "dugo, bolno i opasno"⁶⁸ prvo zbog nedostatka vode, a zatim kada bi jaki južni vjetar počeo puhati putovali bi kroz ogromne nanose pijeska, navodi Plutarh, "kao što je putovao Kambiz dok je vodio svoju armiju tim putem a pijesak se podizao i spuštao kao more iznad njih dok 50.000 ljudi nije zatrpano".⁶⁹ Na pola puta Aleksandar je sreo izaslanike naroda Cirene koji su mu donijeli krunu i poklone, a sa njima je sklopio ugovor o prijateljstvu i savezništvu, te nastavio put ka hramu.⁷⁰

Put je bio iznimno težak, putnicima je ponestalo vode⁷¹, no počela je kiša i zrak se razbistriao ili, kako kaže Plutarh, bogovi su bili na Aleksandrovoj strani.⁷² Citirajući Kalistena i Aristobula izvori pričaju priču kako su vodiči izgubili put i kako su ih onda vodili gavrani/vrane.⁷³ Aristobul je pisao da su dva gavrana letjela ispred njih i pokazivala im put. Arijan pored ove donosi i priču Ptolemeja, da su ih vodile dvije zmije koje govore, no i on smatra da je u većini slučajeva Aristobul u pravu.⁷⁴

Aleksandar je, uprkos teškoćama, prošavši kroz pustinju, došao do oaze Siwah koja je bila okružena pijeskom i u kojoj su rasle masline i palme.⁷⁵ Aleksandar je bio oduševljen ovim mjestom koje je, po legendi, sagradio Danaj Egipćanin.⁷⁶ Kada su svećenici proveli Aleksandra kroz hram i kada je vidio sve što je trebao da vidi došlo je do razgovora sa vrhovnim svećenikom, preko kojeg je, kažu izvori, Aleksandar razgovarao sa Amonom.⁷⁷

⁶⁵ Curt. 4. 7. 29.

⁶⁶ Plut. *Alex.* 26. 13.

⁶⁷ Plut. *Alex.* 26. 13. Ovo putovanje Kurcije Ruf detaljno opisuje, ali sa dosta geografskih grešaka.

⁶⁸ Plut. *Alex.* 26. 11.

⁶⁹ Plut. *Alex.* 26. 12.

⁷⁰ Diod. Sic. 17. 49. 2-3.

⁷¹ Diod. Sic. 17. 49. 2-3.

⁷² Plut. *Alex.* 27. 2.

⁷³ Plut. *Alex.* 27. 3.; Diod. Sic. 17. 49. 5.; Curt. 4. 7. 15.; Arr. *An.* 3. 3.; Strabo 17. 1. 5.

⁷⁴ Arr. *An.* 3. 3.

⁷⁵ Arr. *An.* 3. 4.

⁷⁶ Prema grčkoj mitologiji sin egipatskog kralja Belusa i brat Egipta, kralj Libije. Diod. Sic. 17. 50. 2.

⁷⁷ Arr. *An.* 3. 4.

“Razgovor sa Amonom”

Kako je, prema pisanju izvora, tekao čuveni “razgovor sa Amonom”? Prenosi se ovako: svećenik se Aleksandru obratio sa “sine” i rekao da ga je tako nazvao bog.⁷⁸ Aleksandar je upitao da li su ubice njegovog oca kažnjene, na šta mu je svećenik uzvratio da pazi kako se izražava, da je njegov otac besmrtni i da ne može biti ubijen, pa je Aleksandar promijenio način izražavanja i pitao da li su ubice Filipa kažnjene i da li će on vladati cijelom svijetom.⁷⁹ Rečeno mu je da su ubice Filipa kažnjene, a da je carstvo svijeta rezervirano za njegovu vladavinu.⁸⁰ Taj odgovor mu je dao toliko zadovoljstva da je dao Amonu sjajne prinose i veoma bogato nagradio svećenika.⁸¹

Ovo je priča oko koje se slažu mnogi autori koji su pisali o posjeti Aleksandra hramu. Međutim, Aleksandar je u pismu svojoj majci napisao da je bilo nekih tajnih odgovora koje će reći samo njoj kada se vrati.⁸² Plutarh piše kako neki izvori smatraju da je svećenik, u želji da se Aleksandru ljubazno obrati na grčkom pogrešno izgovorio *O, Paidion* – “O, moj sine”, nije izgovorio na kraju riječi *N* nego *S*, pa je rekao *O, Paidios* – “O, Zeusov sine”, te je Aleksandar bio toliko zadovoljan tom greškom i uvjerio sebe da je nazvan tako.⁸³ Čuvši ono što je htio, vratio se nazad u Egipat, na isti način kao što je došao, prativši gavrane ili, u drugoj verziji, zmije.⁸⁴

Postavlja se pitanje da li je Aleksandar stvarno bio uvjeren u to da je Amonov sin!? Karakteristično za egipatske faraone bilo je vjerovanje da im je otac bog, pa Plutarh smatra da Aleksandar nije bio glupo zaveden mislju da je on stvarno Amonov sin, niti da je bio tašt, već da je koristio tvrdnje o tobožnjem božanskom porijeklu kako bi dobio legitimitet vladavine i izazvao kod ljudi osjećaj da je superioran.⁸⁵ Na Aleksandrova zahtijevanja da ga se zove Amonovim sinom, odnosno tvrdnje da je bog, pobunili su se Makedonci, jer su smatrali njegovu “dostizanje besmrtnosti” ekstravagancijom koja ne priliči njihovom kralju.⁸⁶ Time je daleko nadmašio tvrdnje Argaeda da potiču od Herakla, kao i formalni svećenički naslov sina boga Ra.⁸⁷

Za razliku od Makedonaca, čini se da su Egipćani, kojima su ideje da je vladar ujedno i bog bile bliske, Aleksandrove tvrdnje spremno prihvatili. Ipak, Aleksandar

⁷⁸ Curt. 14. 7. 31.

⁷⁹ Plut. *Alex.* 27. 6.; Just. *Epit.* 11. 23.

⁸⁰ Diod. Sic. 17. 51. 2.; Plut. *Alex.* 3. 27. 7.; Just. *Epit.* 11. 23.

⁸¹ Plut. *Alex.* 27. 7.; Curt. 4. 7. 31.

⁸² Plut. *Alex.* 27. 8.

⁸³ Plut. *Alex.* 27. 8.

⁸⁴ Arr. *An.* 3. 4.

⁸⁵ Plut. *Alex.* 28. 6.

⁸⁶ Curt. 4. 7. 21.

⁸⁷ Kreissig, 1987, 40.

Veliki sam sebe nikada nije nazvao Zeusovim, odnosno Amonovim sinom.⁸⁸ Historičari su podijeljeni oko toga da li je on prihvatio da je bog, neki se slažu sa Plutarhom, neki ne, i mišljenja su da je Aleksandar na kraju bio uvjeren u to da je sin boga. Ovo mišljenje, kada je u pitanju literatura, npr., zastupa Stoneman, a suprotno Freeman.⁸⁹ Kada su u pitanju izvori, Kurcije Ruf kaže da je Aleksandar time što je zahtijevao da ga se zove sinom Amona ili Zeusa umanjio sva svoja vojna dostignuća. Mišljenja su različita i dokazi često kontradiktorni.

Put u oazu Siwah izazvao je prilične rasprave u literaturi. Teško je utvrditi ko je bio prvobitni izvor pojedinih podataka, šta tačno potiče od Kalistena, šta od Ptolemeja, šta je izmišljeno. Literatura je pokušavala i da pronađe neki racionalan razlog za ovo putovanje, no ti pokušaji su ostali neuspješni.⁹⁰ Naravno da ima različitih verzija "razgovora sa Amonom" i naravno da su sve one izmišljene i iskrivljene.

Osnivanje Aleksandrije u Egiptu

Kao što je već rečeno, izvori se ne slažu oko toga da li je Aleksandrija osnovana prije ili poslije posjete Siwah oazi. Aleksandrija u Egiptu nije jedini grad koji je nosio Aleksandrovo ime. Aleksandar je podigao dvadesetak gradova koji su nosili njegovo ime.⁹¹ Plutarh pominje čak 70.

Početak osnivanja Aleksandrije je 331. godina p. n. e. i osnivanjem ovog grada u delti Nila promijenjena je cjelokupna dinamika za narod Egipta.⁹² Prema Kurciju Rufu, kada se Aleksandar Veliki vraćao iz proročišta, došao je do jezera Mareotis koje nije bilo mnogo udaljeno od ostrva Faros, te iako je prvo planirao da novi grad osnuje na otoku, odlučio je da je otok previše mali za metropolu, te je izabrao to mjesto na kopnu za osnivanje Aleksandrije.⁹³ Plutarh piše kako je Aleksandar bio oduševljen Homerom i jedne noći, prije nego je otišao u oazu Siwah, usnio je starijeg sjedokosog čovjeka – Homera koji mu je rekao da ostrvo Faros leži na egipatskoj obali, te je kralj odmah ustao i otišao do tog mjesta.⁹⁴

Diodor piše kako je kralj nakon posjete proročištu odlučio osnovati veliki grad između močvare i mora, blizu luke Faros.⁹⁵ I Justin kaže da je na povratku iz hrama

⁸⁸ Papazoglu 2010, 103.

⁸⁹ Stoneman 1997, 41; Freeman 2011, 140.

⁹⁰ Papazoglu 2010, 103.

⁹¹ Escoffey 2012, 7.

⁹² Leonard 1997, 360.

⁹³ Curt. 4. 8. 32.

⁹⁴ Plut. *Alex.* 26, 5-6.

⁹⁵ Diod. Sic. 17. 52. 1.

osnovao grad i izrazio želju da bude nova metropola Egipta.⁹⁶ Arijan donosi kako je Aleksandar plovio od Memfisa, rijekom do mora, pa do Marian⁹⁷ jezera gdje je osnovana Aleksandrija.⁹⁸

Priča koja je zapisana je da je, kada je Aleksandar došao do mjesta koje mu je izgledalo dobro za izgradnju jednog prosperitetnog grada, htio sam graditeljima dati upute kako da ga izgrade, odnosno nacrtati granice za izgradnju tvrđava, no nije bilo krede, pa je jednom od graditelja palo na pamet da se plan nacрта zrnovljem, obzirom da su imali ječma.⁹⁹ Odjednom su se pojavile ptice raznih vrsta leteći kao crni oblak iznad rijeke i jezera, spuštale su se na zemlju proždirući svako zrno.¹⁰⁰ Aleksandar je prvo bio zbunjen i pomislio je da je to loše znamenje, no brzo su ga umirili.¹⁰¹ Vračevi, a posebno Aristandar iz Telmesa, razmišljajući o tome, rekao je Aleksandru da će grad postati prosperitetan u svakom pogledu, a posebno u plodonosnoj zemlji.¹⁰²

Dakle, kralj je sam obilježio granice grada, ukazujući na mjesto na kojem će se graditi agora, gdje će se graditi hramovi, navodeći koliko će ih biti i koji će biti posvećeni grčkim bogovima, a posebno je obilježio mjesto za hram egipatskoj Izidi, rekao je i gdje će biti zidine oko grada.¹⁰³ Grad je bio stacioniran blizu Farosa i Diodor navodi kako je, birajući prave uglove ulica, Aleksandar učinio da grad diše sa etesijskim vjetrovima pa kada oni pušu preko mora, hlade vazduh i pobrinuo se da moderiranjem klime život u Aleksandriji bude ugodan stanovnicima i da budu zdravi.¹⁰⁴ Postojala su samo dva prilaza gradu i oba su mogla biti veoma lako blokirana, a zidovi su bili veliki i snažni.¹⁰⁵ Aleksandar je dao naredenje da se sagradi palača koja će biti uočljiva zbog svoje veličine i masivnosti.¹⁰⁶

Novi vladar je morao da odredi kako će biti upravljano novom provincijom Egiptom. Osnivanje Aleksandrije bila je inovacija koja je očigledno imala za cilj da bude nova baza upravljanja zemljom ali su u drugim aspektima stari egipatski načini prevladali.¹⁰⁷ On je u Egiptu našao mnogo Grka, ne samo onih koji su već stoljećima

⁹⁶ Just. *Epit.* 11. 23.

⁹⁷ Jezero se obično naziva Mareotis.

⁹⁸ Arr. *An.* 3. 1.

⁹⁹ Strabo 17. 1. 6; Plut. *Alex.* 26. 7-8.

¹⁰⁰ Plut. *Alex.* 26. 9.

¹⁰¹ Plut. *Alex.* 26. 10.

¹⁰² Arr. *An.* 3. 2.

¹⁰³ Arr. *An.* 3. 1.

¹⁰⁴ Diod. Sic. 17. 52. 2.

¹⁰⁵ Diod. Sic. 17. 52. 2.

¹⁰⁶ Diod. Sic. 17. 52. 2.

¹⁰⁷ Shaw 2003, 388.

posredovali između Egipta i grčkog svijeta kao trgovci već i onih koji su u Egiptu nastupali i kao plaćenici zadnjih egipatskih vladara.¹⁰⁸

Pri svemu nije zaboravio da unosi u Egipat što više grčkog duha i utjecaja, ali i egipatski duh i egipatska tradicija su bez sumnje djelovali na samog Aleksandra.¹⁰⁹ Svjestan da je potrebno jače povezati Egipat sa svijetom Egejskog mora odlučio je sagraditi grad na ušću Nila. Konstrukcija Aleksandrije povjerena je Aleksandrovom arhitekti Dinokratu sa Rodosa.¹¹⁰

Dinokrat je dizajnirao sistem gdje su ulice u pravim linijama koje se sijeku pod pravim uglom, a administrativno grad je podijeljen na šest distrikta koji su dobili imena po prvim slovima grčkog alfabeta (α , β , γ , δ , ϵ).¹¹¹ Palače su građene uz obalu i uz javne građevine u centru.¹¹² Aleksandrija je zamišljena kao grad umjetnosti i literature. Ovaj grad je bio i luka za odbranu od napada na Egipat sa mora, ali je zasigurno predviđena i kao opskrbrna trgovačka luka za kasnija vremena, kada stara grčka kolonija Naukratis, nešto dalje u unutrašnjosti delte, više ne bude mogla pratiti razvoj trgovine.¹¹³

Osnivanje Aleksandrije imalo je najdalekosežnije posljedice Aleksandrovog osvajanja, po život i kulturu Egipta, pa i cijelog istočnog Sredozemlja.¹¹⁴ Stanovništvo naseljeno u Aleksandriji bili su pretežno Grci, ali je dozvoljeno i domaćem stanovništvu, kao i pripadnicima drugih istočnih naroda da se nasele u novom gradu. Kraljevim ediktom u Aleksandriju su preseljene porodice iz pograničnih krajeva i velika populacija je prikupljena u novom gradu.¹¹⁵

Aleksandar je napustio Egipat i umro prije nego je Aleksandrija izgrađena tako da nikada nije vidio svoj grad završen.¹¹⁶ Nije vidio kako postaje centar kulture za vrijeme vladavine ptolemejske dinastije. Sigurno je da je Aleksandrovo osnivanje Aleksandrije imalo strateški koliko i komercijalni značaj, obzirom da mu je Egipat garantovao ogromne zalihe žitarica.¹¹⁷ Ovaj grad blizu ušća Nila ubrzo je postao najbogatiji i najmoćniji grad Egipta.¹¹⁸

¹⁰⁸ Novak 1967, 223.

¹⁰⁹ Novak 1967, 223.

¹¹⁰ Chica 2016, 131.

¹¹¹ Chica 2016, 131

¹¹² Chica 2016, 131

¹¹³ Kreissig 1987, 39.

¹¹⁴ Papazoglu 2010, 102.

¹¹⁵ Curt. 4. 7. 32.

¹¹⁶ Escoffey 2012, 7.

¹¹⁷ Green 1996, 11.

¹¹⁸ Abott 1885, 94.

U Aleksandriji su se miješali stilovi Grka i Egipćana.¹¹⁹ Osnovana sa idejom da bude grčki grad sa nekim egipatskim značajkama, odigrala je ulogu i kao izvor arhitektonskih inovacija.¹²⁰ Igrala je značajnu ulogu u širenju Aleksandrovih ideja spajanja grčke i egipatske kulture.

Uređenje vlasti u Egiptu i odlazak

Kada se Aleksandar vratio u Memfis stigla su mu mnoga poslanstva iz Grčke, sa raznim željama i zahtjevima, a on nije odbio nijedno. Potom je riješio poslove Egipta. I u okviru Aleksandrovog carstva Egipat je zadržao ono posebno mjesto koje mu je oduvijek obezbjeđivala njegova historija – jedinstveni položaj, bogatstvo i izolovanost Egipta onemogućavali su njegovo potpuno integriranje u bilo koje carstvo.¹²¹ Aleksandar je shvatio kako bi opasno bilo dati jednom čovjeku upravu nad ovom zemljom. On je, prije svega, odvojio kao posebne upravne oblasti Libiju i Arabiju, civilnu vlast u samom Egiptu ostavio je Egipćanima, ne mijenjajući staru administraciju, ali je na vojne položaje postavio svoje oficire.¹²²

Umjesto satrapa postavio je dva domaća guvernera Gornjeg i Donjeg Egipta.¹²³ Aleksandar je postavio dva Egipćana, Doloaspisa i Petisisa, namjesnike zemlje, dijeleći cijelu zemlju; ali je Petisis odbio svoju pokrajinu, dok je Doloaspis primio cijelu.¹²⁴ Sakupljanje poreza povjereno je Kleomenu iz Naukratisa, armija je bila pod dvojicom oficira Peukestasom i Balakrosom i mornarica pod posebnim komandantom Polemonom.¹²⁵ Ostavio je Eshilusa od Rodosa i Peucestesa Makedonca kao subguvernera Egipta i sa njima garizon od 4.000 ljudi.¹²⁶

Kleomen nije sakupljao poreze lično već preko domaćih zvaničnika.¹²⁷ Jedan od zvaničnika odbio je djelovati pa je Kleomen prigrabio svu vlast.¹²⁸ U Egiptu je satrapova vlast bila ograničena uslijed daljnje podjele satrapije na tzv. nomarhije na čelu kojih su stajali nomarsi, no kad je egipatska satrapija negdje oko 330. godine p. n. e. dodijeljena Kleomenu, on je svu tu vlast ujedinio, a nije poznato da li se Aleksandar

¹¹⁹ McKenzie 2007, 1.

¹²⁰ McKenzie 2007, 1.

¹²¹ Papazoglu 2010, 102.

¹²² Papazoglu 2010, 102.

¹²³ Bury, Cook, Adcock 1933, 378.

¹²⁴ Arr. An. 3. 5.

¹²⁵ Arr. An. 3. 5.

¹²⁶ Curt. 4. 7. 32.

¹²⁷ Bury, Cook, Adcock 1933, 378.

¹²⁸ Bury, Cook, Adcock 1933, 378.

slagao sa tim.¹²⁹ Kleomen je naknadno imenovan guvernerom cijele provincije kojom je vladao sa velikim stupnjem korupcije.¹³⁰

Aleksandar je objasnio da je podijelio upravu Egipta među toliko ljudi jer je bio iznenađen prirodnom snagom Egipta i mislio je da je nesigurno ostaviti vladavinu nad ovom zemljom jednom čovjeku, obzirom da bi položaj Egipta mogao olakšati pobunu jedne ličnosti.¹³¹ Tu lekciju su od njega naučili i Rimljani.¹³² Kada je završio sve poslove u Egiptu uputio se sa armijom u Siriju.¹³³ Aleksandar je imao snažnu želju da posjeti unutrašnjost Egipta, možda čak i Etiopiju, no kako je rat bio nadnesen nad njim nije bilo vremena za tu idilu.¹³⁴ Čim je počelo proljeće otišao je iz Memfisa u Fenikiju.¹³⁵ Bilo je prošlo godinu i po dana od bitke kod Ise, a od toga je u samom Egiptu proveo šest mjeseci.¹³⁶

Osvajanja nakon Egipta i smrt Aleksandra Velikog

Aleksandar Veliki je, nakon što je napustio Egipat, krenuo u nastavak prave perzijske vojne.¹³⁷ Iz Egipta se vratio prvo u Tir.¹³⁸ Za vrijeme dok je Aleksandar bio u Egiptu Darije je konsolidirao vojsku. Poslije Tira, Aleksandar je otišao u Siriju.

Došlo je do bitke sa Darijem, kod Gaugamele kod Tigrisa, koja je označila kraj Perzijskog carstva 331. godine p. n. e.¹³⁹ Darije je pobjegao sa Gaugamele i put ka Babilonu bio je otvoren.¹⁴⁰ Kada je baktrijski satrap Bes dao ubiti Darija, Aleksandar se proglasio nasljednikom Ahemenida sa dužnošću da osveti Darijevu smrt.¹⁴¹

Došavši do Babilona, u kojem je sa vojskom proveo pet sedmica, Aleksandar je bio oduševljen ovim gradom.¹⁴² Uslijedili su odlasci u Susu i Perseopolis, Baktriju i

¹²⁹ Kreissig 1987, 56.

¹³⁰ Shaw 2003, 389.

¹³¹ Arr. An. 3. 5.

¹³² Arr. An. 3. 5.

¹³³ Diod. Sic. 17. 52. 7.

¹³⁴ Curt. 4. 8. 32.

¹³⁵ Arr. An. 3. 6

¹³⁶ Papazoglu 2010, 104.

¹³⁷ Kreissig 1987, 40.

¹³⁸ Stoneman 1997, 42.

¹³⁹ Skelton, Dell 2009, 28.

¹⁴⁰ Kreissig 1987, 40.

¹⁴¹ Kreissig 1987, 40.

¹⁴² Skelton, Dell 2009, 37.

Sogdijana.¹⁴³ Do kraja ljeta 327. godine p. n. e. osvojena je gotovo cijela Perzija.¹⁴⁴ Nakon toga odlučio je osvojiti i Indiju.¹⁴⁵

Otišao je u Indiju, počela su osvajanja, dolazilo je do bitaka, poput bitke kod Hidaspesa sa indijskim kraljem Porusom, ali se vojska pobunila i odbila da ide dalje.¹⁴⁶ Zbog toga se Aleksandar vratio u Perziju. Kako je bio zadivljen hrabrošću kralja Indije, poslije borbi je povećao njegovo kraljevstvo i ostavio ga da vlada, te su postali bliski prijatelji.¹⁴⁷

Aleksandar je imao brojne planove o tome kako želi da ide do kraja svijeta, s obzirom na to da je, osim što je htio da osvaja, htio i da otkriva. Imao je planove i o tome kako želi da uredi svijet. No, njegova nagla smrt, nakon trijumfa koje je imao u cijeloj Prednjoj Aziji sve do Indije, spriječila je ostvarenje tih ideja.¹⁴⁸

Vojska se nakon 327. godine p. n. e. počela lagano okretati od Aleksandra, što zbog njegove orijentalizacije, želje za uvođenjem proskineze, što zbog ubistva vojskovođe Parmeniona i njegovog sina Filota, te drugih ubistava bliskih ljudi zbog optužbi za urotu. Postajalo je jasno da kralj više nije čistog razuma.¹⁴⁹ Po povratku u Babilon, Aleksandar je bio bolestan, imao je veoma visoku temperaturu.¹⁵⁰ Aleksandar Makedonski umro je u Babilonu, u 32. godini života, 10. juna 323. godine p. n. e., deset dana prije svog 33. rođendana.¹⁵¹

Iako je umro kao mlad čovjek, Aleksandar je za kratko vrijeme koliko je živio uradio mnogo toga. Umro je kao kralj kraljeva, neko ko je ušao u legendu. Ostavio je iza sebe veliko nasljeđe u dijelovima svijeta kojim je vladao, uključujući i Egipat. No, veliko carstvo koje je izgradio odmah nakon njegove smrti je rastrgano. Podijelili su ga njegovi generali koji su se zbog dijeljenja dijelova svijeta koje je Aleksandar Veliki osvojio međusobno i vojno sukobljavali.

¹⁴³ Lemon 2013, 72.

¹⁴⁴ Skelton, Dell 2009, 57.

¹⁴⁵ Stoneman 1997, 101.

¹⁴⁶ Skelton, Dell 2009, 12.

¹⁴⁷ Skelton, Dell 2009, 12.

¹⁴⁸ Novak 1967, 224.

¹⁴⁹ Skelton, Dell 2009, 53.

¹⁵⁰ Arr. An. 7. 25.z

¹⁵¹ O Aleksandrovoj smrti postoje razne teorije, pominje se i da je bio otrovan (Arijan navodi sve glasine o tome ko ga je mogao otrovati), neki smatraju da je umro od malarije, zadobivenih rana... ono što se najčešće spominje je da se razbolio i umro (Kressig, 1987, 50 i Tomorad 2016, 131).

Nasljeđe Aleksandra Velikog u Egiptu

Aleksandar je helenizirao veliki broj ljudi u sadašnjoj Siriji, Turskoj, Palestini, Izraelu, Egiptu, Iraku i Iranu, a helenizacija je uglavnom zahvatila gradove.¹⁵² Helenizam obuhvata razdoblje između osvajanja dijelova Prednjeg i Srednjeg istoka od strane vojske Aleksandra Makedonskog – od 334. godine p. n. e do konačnog pada Egipta, posljednjeg "helenističkog kraljevstva" pod rimsku vlast 30. godine p. n. e.¹⁵³ Niz ekonomskih mjera koje je Aleksandar preduzeo na Istoku, primarno je služio pripremanju novih vojnih pohoda, gdje u prvi red spada izgradnja naseobina nazvanih gradovima, tj. polisima između Egipta i indijskih graničnih područja. Aleksandrova velika ideja bila je u tome da prilagodi azijska shvatanja grčkim, a grčka azijskim. Bila je to neostvariva zamisao ali je on učinio sve da tu zamisao provede.¹⁵⁴ Ona je sa Aleksandrovom smrću oslabila, ali nije nestala.¹⁵⁵

Ptolemejevići

Prilikom podjele carstva među Aleksandrovim generalima Egipat je dobio Ptolemej.¹⁵⁶ On je ustanovio dinastiju Ptolemejevića. Ptolemejevići su se pretvorili od osvajača u novu lozu egipatskih faraona, vladali su 300 godina, a njihova vladavina završila je sa smrću Kleopatre VII.¹⁵⁷ Ptolemej I Soter dobio je od dijadoha Egipat na upravu 323. godine p. n. e., kada je upravljao kao satrap, a okrunjen je u januaru 304. p. n. e. Egipat je bio posljednje preživjelo helenističko kraljevstvo¹⁵⁸, dok nije palo pod još jednog osvajača – Rim.¹⁵⁹

Kada se Ptolemej želio proglasiti faraonom trebalo mu je da Egipat bude u potpunosti samostalna država. Sukobio se sa Perdikom oko Aleksandrovog tijela, koje je na kraju prenio u Egipat, o čemu će biti riječi kasnije, jer mu je bilo potrebno zbog legitimizacije vlasti. Antigonovu neuspješnu invaziju na Egipat Ptolemej je iskoristio da se proglasi faraonom.¹⁶⁰

S obzirom na to da se i Ptolemej, kao i Aleksandar Veliki, Egipćanima predstavio kao prijatelj, Ptolemejevići su u Egiptu bili dobro prihvaćeni. On je, poput Aleksandra,

¹⁵² Evans 2008, 7.

¹⁵³ Kreissig 1987, 5.

¹⁵⁴ Novak 1967, 224.

¹⁵⁵ Novak 1967, 224.

¹⁵⁶ Ptolemej I Soter (Spasilac).

¹⁵⁷ Greuel 2014, 21.

¹⁵⁸ Evans 2008, 7.

¹⁵⁹ Steindorff, Seele 1963, 272.

¹⁶⁰ Novak 1967, 230.

prihvatio egipatske običaje da bi umirio Egipćane, te je, također, kao i Aleksandar, shvatio važnost javnog prikazivanja.¹⁶¹ Već je Aleksandar uveo naseljavanje Grka u Egipat, a ti Grci su sa Grcima koji su već tu živjeli postali neka vrsta vladajuće klase, no njihov odnos sa Egipćanima bio je dobar, čak su poštovali zajedničko božanstvo – Serapisa.¹⁶² Kult Serapisa u Egipat je doveo Ptolemej I između 311. i 306. godine p. n. e.¹⁶³ Došlo je do asimilacije ljudi i božanstava. Ptolemejevići su dosta toga uradili po pitanju daljnje izgradnje Aleksandrije.

Aleksandrija nakon Aleksandra

Mnogi od gradova koje je Aleksandar Makedonski osnovao nisu nadživjeli osnivača. Aleksandrija u Egiptu nije jedan od njih. Ptolemej I bio je obrazovan čovjek koji je htio novu egipatsku prijestolnicu Aleksandriju učiniti centrom nauke u koji će dolaziti najveći umovi. Da bi to ostvario izgradio je Muzeion, koji je uskoro postao najvažnije mjesto za učenje sa zadivljujućom bibliotekom – Aleksandrijskom bibliotekom.¹⁶⁴ Aleksandrija, kao nova prijestolnica ptolemejskog carstva smjestila se u delti Nila, između Sredozemnog mora i Mareotskog jezera, u čijem se zaljevu nalazio otočić Far.¹⁶⁵

Za vrijeme Ptolemejevića još više Grka se uselilo u Aleksandriju. Bilo ih je i prije Aleksandra, ali su uglavnom bili trgovci nastanjeni oko luke Naukratis.¹⁶⁶ Aleksandrija je postala središte helenističke kulture, a uporedo sa tim tekao je proces helenizacije Egipta. U gradu su živjeli brojni Grci, židovi i trgovci različitih nacionalnosti.¹⁶⁷ Ovaj grad je postao centar sve trgovine, a istovremeno kulturni centar, ali ne egipatske, nego helenističke kulture.¹⁶⁸

Izgrađene su sve građevine potrebne za funkcionisanje jednog grada. Neke od njih su završene za vrijeme Ptolemeja II Filadelfa, zaslužnog za generalni aspekt grada.¹⁶⁹ Muzeion je bio najveće intelektualno dostignuće dinastije, a najvažniji dio bila je biblioteka.¹⁷⁰ Ptolemejevići su uvećavali i Aleksandrovu palatu. Historičari smatraju da je Aleksandrija jedan od najznačajnijih rezultata Aleksandrovih

¹⁶¹ Greuel 2014, 21.

¹⁶² Novak 1967, 225.

¹⁶³ Tomorad 2015, 169.

¹⁶⁴ Escoffey 2012, 10.

¹⁶⁵ Tomorad 2016, 137.

¹⁶⁶ Tomorad 2016, 137.

¹⁶⁷ Tomorad 2016, 137.

¹⁶⁸ Novak 1967, 229.

¹⁶⁹ Chica 2016, 131.

¹⁷⁰ Chica 2016, 131.

osvajanja.¹⁷¹ U Aleksandriji su izgrađeni mnogi hramovi posvećeni grčkim i egipatskim bogovima, a najveći je bio Seapej, posvećen Serapisu.¹⁷²

Grad je toliko porastao u kasnijim vremenima da mnogi smatraju da je to prvi grad civiliziranog svijeta i da je daleko ispred svih po eleganciji, opsegu, bogatstvu i luksuzu, kao i broju stanovnika.¹⁷³ Kada je Cezar napao Egipat izbio je požar i vatra je zahvatila skladište knjiga u luci. Kada je Egipat postao rimski, Rimljani su još više podigli značaj Aleksandrije.¹⁷⁴ Utisak je bio da je Aleksandrija, usred potresa i nedaća pod Rimljanima, nestala pod morem, međutim, nestali su samo neki njeni dijelovi, a većina grada je na suhom, ispod moderne Aleksandrije.¹⁷⁵ Danas je ona drugi najveći grad Egipta sa tri miliona stanovnika.

Aleksandrovo tijelo u Aleksandriji

Aleksandar Veliki umro je u Babilonu. Otkud onda njegovo tijelo u Aleksandriji? Zašto je Ptolemeju bilo toliko bitno da prenese tijelo kralja u Egipat? Odgovor na ovo pitanje je složen i zahtijeva makar jedno poglavlje za objašnjenje.

Aleksandar je na samrti izrazio želju da bude ukopan u oazi Siwah.¹⁷⁶ Ptolemej je to iskoristio da traži da se Aleksandrovo tijelo prebaci u Egipat. Aleksandrovo tijelo trebalo je, prema prvobitnom planu, biti ukopano u Makedoniji ali tamo nikada nije stiglo.¹⁷⁷

Diodor piše da je nakon dvogodišnjih priprema za sahranu Aleksandrovo tijelo prebačeno iz Babilona u Egipat, a da je Ptolemej iz poštovanja otišao u Siriju da ga preuzme.¹⁷⁸ Prema ovom opisu sve je odrađeno baš kako treba. No, neki izvori tvrde da je Ptolemej kidnapovao Aleksandrovo tijelo zbog čega je Perdika bio užasnut i uskoro poveo invaziju na Egipat.¹⁷⁹ Smatra se da je Ptolemej potajno dao prenijeti Aleksandrovo tijelo u Memfis.¹⁸⁰ Prvo je sahranjeno u Memfisu, a par godina kasnije ponovo je pokopano u Aleksandriji koja je postala novi glavni grad Egipta.¹⁸¹

¹⁷¹ Skelton, Dell 28.

¹⁷² Tomorad 2016, 138.

¹⁷³ Diod. Sic. 17. 52. 5.

¹⁷⁴ Chica 2016, 132.

¹⁷⁵ McKenzie 2007, 2.

¹⁷⁶ Curt. X, 5. 4

¹⁷⁷ Skelton, Dell 2009, 67.

¹⁷⁸ Diod. Sic. 18. 28. 2-3.

¹⁷⁹ Strabo 17. 1. 8; Erskine 2002, 170.

¹⁸⁰ Kreissig 1987, 68.

¹⁸¹ Kreissig 1987, 68.

Zašto su se Perdika i Ptolemej borili oko tijela? Imali su drugačije razloge. Perdika je u vrijeme Aleksandrove smrti bio glavni general (zapravo je obavljao funkciju koja bi se mogla uporediti sa funkcijom “premijera”¹⁸²), te osoba koja je predložila da se kao Aleksandrov nasljednik izabere Aleksandrov tek rođeni sin, čime bi Perdika postao regent maloljetnog vladara. Zato je trebao Aleksandrovo tijelo, jer je Aleksandrovo tijelo bilo je dio nasljeđa carstva.¹⁸³ Arijan navodi da je jedan od glavnih Perdikinih razloga za marširanje ka Egiptu bio da povrati Aleksandrovo tijelo. Kada je Perdika ubijen u sukobima, ponuđeno je Ptolemeju da bude regent u ime maloljetnog Aleksandra IV, sina Aleksandra Velikog, što je Perdika odbio, ali time se potvrđuje predstava da tijelo i carstvo idu zajedno.¹⁸⁴ Ptolemej je koristio Aleksandrovu harizmu da pokaže svoju vlastitu, koristio je Aleksandra, i fizičko prisustvo tijela i sjećanje, da se uzdigne u očima drugih.¹⁸⁵

Iako je Aleksandar želio da njegovo tijelo bude pokopano u Siwah oazi, to se nije desilo već je ukopano u Aleksandriji. Ptolemej je prenio tijelo u Aleksandriju u sarkofagu od stakla, a onda mu je napravio sarkofag od zlata.¹⁸⁶ Strabon je opisao da se tijelo nalazilo u kompleksu palača nazvanom Soma, gdje su se nalazila i tijela Ptolemejevca.¹⁸⁷

Kada su Rimljani osvojili Egipat za njih je Aleksandar bio mitska figura i bilo im je bitno da paze na grob.¹⁸⁸ Nakon pobjede kod Akcija, August je došao u Aleksandriju. Jedno od mjesta koje je tad posjetio bila je Aleksandrova grobnica. Dvije su verzije priče oko te posjete, jedna carskog biografa Svetonija, druga grčkog senatora i historičara Diona Kasija.

Po Svetoniju, August je pokazao ogromno poštovanje prema tijelu Aleksandra, stavio mu je zlatnu krunu i posuo cvijeće po njemu.¹⁸⁹ Kad je upitan želi li vidjeti grobnicu Ptolemeja odgovorio je da je htio vidjeti kralja a ne obične leševe.¹⁹⁰ Time je stavio do znanja da je Aleksandar za njega bio kralj, a Ptolemejevići uzurpatori. Dion Kasije, u drugu ruku, prikazuje arogantnog Augusta. Nema cvijeća, zlatne krune, čak se usudio dotaći dragocjeno tijelo, nemaran postupak kojim je navodno slomio dio Aleksandrovog nosa.¹⁹¹

¹⁸² Winthrop 2007, 30.

¹⁸³ Erskine 2002, 172.

¹⁸⁴ Kreissig 1987, 68.

¹⁸⁵ Kreissig 1987, 68.

¹⁸⁶ Strabo 17. 1. 8.

¹⁸⁷ Strabo 17. 1. 8.

¹⁸⁸ Erskine 2002, 178.

¹⁸⁹ Suet. *Aug.* 18.

¹⁹⁰ Suet. *Aug.* 18.

¹⁹¹ Cass. Dio. LI, 16. 5.

Grobnica koju je Ptolemej napravio Aleksandru svakako je bila veličanstvena, ali ne mora značiti da je to ona koju je August vidio.¹⁹² Naime, Strabonov opis Aleksandrije historičarima je bitan, no ne treba zaboraviti da Strabon opisuje rimsku Aleksandriju, da tada Aleksandar već leži u svom kovčegu 300 godina.¹⁹³ Uprkos Dionovoj priči, evidentno je da su se rimski carevi divili Aleksandru. Rimski carevi posjećivali su Aleksandrov grob, onako kako je Aleksandar posjetio grob Ahila u Troji.¹⁹⁴ Vremenom je dio grada gdje se nalazio Aleksandrov grob potonuo u zemljotresima tokom druge polovine 6. stoljeća, te se tako grob izgubio.¹⁹⁵

Zaključak

Analiza Aleksandrovog boravka u Egiptu i njegovog utjecaja na tu zemlju ukazuje na značajne međusobne utjecaje između Aleksandra Velikog i egipatskog društva. Egipatski aspekt Aleksandrovog života jako je važan. Bitke nisu ono što je oblikovalo Aleksandra, nisu ono što mu je bilo presudno, poslije bitaka je znao žaliti za mrtvim neprijateljima ili povećavati teritorije onih živih. Ono što je više od bitaka utjecalo na Aleksandra Velikog jesu posjedi koje je osvajao, ljudi koji su na njima živjeli. Egipat je pružio Aleksandru sliku onoga što je želio postati i kakav odnos želi uspostaviti sa podanicima. Boravak u Egiptu je izvršio bitan utjecaj na Aleksandra, koji je bio fasciniran egipatskom kulturom, religijom i načinom života.

Postavlja se pitanje da li je Aleksandar zaista vjerovao da je sin boga Amona/Zeusa. Bez obzira na autentičnost tog vjerovanja, sigurno je da je vjera u božansko porijeklo zamaglila Aleksandrovu sliku o sebi i utjecala na njegovu percepciju vlasti. Iz svega navedenog, može se zaključiti da je Aleksandrov boravak u Egiptu imao dubok i trajan utjecaj na njega kao vladara, ali i na egipatski narod i kulturu, posebno s obzirom na Aleksandrovo nasljeđe u Egiptu i helenizaciju.

¹⁹² Erskine 2002, 165.

¹⁹³ Erskine 2002, 165.

¹⁹⁴ Stoneman 1997, 91.

¹⁹⁵ Tomorad 2016, 169.

Summary: Alexander the Great, “son of god Amon”: Alexander’s stay and legacy in Egypt and “a conversation with Amon”

The Egyptian aspect of Alexander’s life is very important. Sometimes after the battles, he would mourn his dead enemies or increase the territories of the living ones. What influenced Alexander the Great were the estates he conquered and the people who lived on them. Thus, with the conquest of Egypt, he learned something he did not know about until then, he saw how the Egyptians, and later other people of the East, saw him, that for them he was a deity, unlike the Macedonians. This must have left a mark on the young king’s mind. And it did. The question is: Did he see himself as the son of god Amon; how did the “conversations with Amon” influence him, or did he consider himself a deity, or was it all just for propaganda purposes to present himself as a worthy ruler to the Egyptians? Given that Alexander was a man who did not lose battles and who was greeted in the conquered country as a savior, it may not have been so difficult to believe that he was something more than a king. But however Alexander saw himself, it is undeniable that Egypt greatly influenced him. If he believed that he was Amon’s son, then Alexander got lost in his desires at the beginning, and if he didn’t, then the whole former Persian Empire is to blame for the fact that his clear image was blurred in the end, but Egypt and Babylon play perhaps the most important role. All in all, Alexander the Great and Egypt influenced each other and changed each other. These influences were large enough to provoke polemics and debates in the literature and disagreements in the texts of literary historical sources.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

- Arrian, *The Anabasis of Alexander*, (ed. Edward J. Chinnock), London, 1891.
- Diodorus Sicilius, *Bibliotheca historica*, (ed. C. Bradford Welles), The Loeb Classical Library, Cambridge (Mass.), 1978.
- Dio Cassius, Roman History, *Dio's Roman History in Six Volumes*, (Halcyon Classics), (ed. H. B. Foster), Houston (Tex.), 2010.
- Herodotus, *Histories*, (ed. A. D. Godley) Cambridge, Harvard University Press, 1920.
- Justin, *Justin's Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*, (ed. John Selby Watson), London, 1886.
- Plutarh, *Plutarch, Life of Alexander*, (ed. Bernadote Perrin.), The Loeb Classical Library edition, Cambridge, MA and London, 1919.
- Plutarh, *Aleksandar Makedonski, Slavni likovi antike, Izvor iz Uporednih životopisa*, preveo Miloš N. Đurić, Beograd, Matica srpska, 1987.
- Quintus Curtius Rufus, *The history of the life and reign of Alexander the Great*, (ed. Samuel Bagster), London, 1809.
- Strabo, *The Geography of Strabo*, (ed. H. L. JONES), LCL, Cambridge (Mass.), 1954.
- Svetonije, *Gaj Svetonije Trankvil, Dvanaest rimskih careva*, (ed. S. HOSU), Zagreb, 1978.

Literature

- Abott 1855 – J. Abott, *The story of ancient history, from the earliest periods to the fall of the Roman empire*, Harper and Brothers, 1855.
- Bosworth 1988 – A. B. Bosworth, *Conquest and Empire, The Regin od Alexander the Great*, Cambridge University Press, 1988.
- Burry, Cook, Adcock 1970, *The Cambridge Ancient History: Athens, 478-401 B.C.*, Cambridge University Press, 1970.
- Cantor 2007 – N. F. Cantor, *Alexander the Great, Journey to the End of the Earth*, HarperCollins Publishers, 2007.
- Chica 2016 – C. Chica, *Alexandria – History and culture*, Institut d'Estudis Catalans, 2016.
- Erskine 2002 – A. Erskine, *Life after Death: Alexandria and the Body of Alexander*, u *Second Series, Vol. 49, No. 2*, Cambridge University Press, 2002, 163-179.

- Escoffey 2012 – C. Escoffey, *Ancient Alexandria*, The Alexandria and Mediterranean Research Center, 2012.
- Evans 2008 – J. A. Evans, *Daily life in the Hellenistic age, from Alexander to Cleopatra*, Greenwood Press, 2008.
- Fournet 2012 – J. Fournet, Persians in Egypt u R. S. Bagnall, K. Brodersen, C. Brian Champion, A. Erskine, S. R. Huebner (ed.) *The Encyclopedia of Ancient History, First Edition*, Wiley-Blackwell, 2012, 5191-5193.
- Feeman 2011 – P. Freeman, *Alexander the Great*, Simon and Schuster, 2011.
- Grant 1982 – M. Grant, *From Alexander to Cleopatra: The Hellenistic World*, Michael Grant Publications Ltd, 1982.
- Green 1996 – P. Green, Alexander's Alexandria u K. Hamma (ed.) *Alexandria and Alexandrianism*, The J. Paul Getty Museum, 1996, 3-29.
- Greuel 2014 – M. C. Greuel, *When the Greeks ruled: Egypt after Alexander the Great*, Princeton University Press, 2014.
- Kreissig 1987 – *Povijest Helenizma*, Grafički zavod Hrvatske, 1987.
- Lemon 2013 – Ethelwyn Lemon, *Stories from Greek history*, Didactic Press, 2013.
- Leonard 1997 – A. Jr. Leonard, Ancient Naukratis: Excavations at a Greek Emporium in Egypt. Part I: The Excavations at Kom Ge'if. u *The Annual of the American Schools of Oriental Research, Vol. 54*, The American Schools of Oriental Research, 1997, 286-308; 352-375.
- McKenzie, 2007 – J. McKenzie, *The architecture of Alexandria and Egypt 300 BC-AD 700*, Yale University Press, Pelican history of art, 2007.
- Novak 1967 – G. Novak, *Egipat: prehistorija, faraoni, osvajači, kultura*, 1967.
- O'Brien 1994 – J. M. O'Brien, *Alexander the Great: The Invisible Enemy, A biography*, Routledge, 1994.
- Papazoglu 2010 – F. Papazoglu, *Istorija Helenizma*, Srpska književna zadruga, 2010.
- Renault 2001 – M. Renault, *The Nature of Alexander the Great*, Penguin, 2001.
- Shaw 2003 – I. Shaw, *The Oxford history of ancient Egypt*, Oxford University Press, 2003.
- Skelton, Dell 2009 – D. Skelton, P. Dell, *Great empires of the past, Empire of Alexander the Great*, Chelsea House Publisher, 2009.
- Steindorff, Seele 1963 – G. Steindorff, K. C. Seele, *When Egypt ruled the East*, University of Chicago Press, 1963.
- Stoneman, 1997 – R. Stoneman, *Alexander the Great*, Lancaster pamphlets, Routledge, 1997.

- Strudwick 2006 – H. Strudwick *The Encyclopedia of Ancient Egypt*. Sterling Publishing Co., 2006, 96–97.
- Tappan 1908 – E. M. Tappan, *The Story of the Greek People, An Elementary History of Greece*, The Riverside Press, 1908.
- Tarn 1979 – W. W. Tarn, *Alexander the Great, I Narrative*, Cambridge University Press, 1979.
- Thomas 2007 – C. G. Thomas, *Alexander the Great in his world*, Blackwell Publishing Ltd, 2007.
- Thompson 2003 – D. J. Thompson, The Ptolemies and Egypt u E. Erskine (ed.) *In A Companion to the Hellenistic World*, Blackwell Publishing Ltd, 2003, 105-120.
- Tomorad, 2015 – Mladen Tomorad, The Early Penetration of Ancient Egyptian Artifacts and Dissemination of the Cults of Egyptian Divinities in Istria and Illyricum (1st Millennium B.C.-1st Century A.D.) u Tomorad, Mladen (ur.) *A History of Research into Ancient Egyptian Culture conducted in Southeast Europe*, Archaeopress, 2015, 167-198.
- Tomorad 2016 – Mladen Tomorad, *Staroegipatska civilizacija, sv. 1: Povijest i kultura starog Egipta*, Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studij, 2016.
- Winthrop 2007 – Lindsay Adam Winthrop, The Hellenistic Kingdoms, u Glenn R. Bugh (ed.), *The Cambridge Companion to the Hellenistic world*, Cambridge University press, 2007, 28-52.

